Ka kohalikule asjaarmastajate-rühmale ei antud luba esineda avalikkude teatrietteka nnetega. — 1812. a. sai Lesmanni näitlejatetrupp loa anda Tartus teatrietendusi, mille vastu aga oli tolleaegne ülikooli rektor Parrot ja pani kogu vastutuse sel puhul politsei peale. Kuid 25. VIII. etendusel juhtus teatris politsei ja üliõpilaste vahel suurem skandaal, millest ametlikult teatati kuraatorile, ja selle tagajärjeks oli uus keiserlik käsk (6. X. 1812), millega lõplikult ära keelati igasugused teatrietendused Tartus.

Nii jäi Tartu mitme aastakümne jooksul ilma avaliku teatrita. Peatõkkeks oli siin kartus, et teater mõjuvat halvasti üliõpilaste kõlblusele ja elukommetele. Sellepärast keelati üliõpilasil osa võtta ka asjaarmastajate eraetendusist. Üliõpilaste endi keskel oli aga siiski tunduv kalduvus teatrilõbustustele, nii et ajutistes „määrustes õpilaste kohta" tunnistati lubatuks „väikesed dramaatilised ettekanded" üliõpilasilt Akadeemilises Mussis. Tingimustena aga esitati, et näidendite valiku ja heakorra järele etendusil pidi rektor ja Ak. Mussi administratsioon valvama, kusjuures etendusi ei lubatud pidada rohkem kui 6—8 korda aastas ja nii, et naissugu neist osa ei võtaks. Need otsused võeti ka „määruste" lõplikku teksti 1838. a.

Avalikke teatrietendusi ei lubatud Tartus edaspidi aga ka koolide vaheajalgi. Paljukordseile lubaotsimisile selle kohta vastati ikka eitavalt. Seisukord muutus alles peale seda, kui keiser 2. VI. 1867. a. siseministri ettepanekul haridusministri ja Balti kindralkuberneri nõusolekul otsustas „lubada Tartusse sõitnud näitlejatetruppidele anda teatrietendusi säärasel ajal, mis selleks kohaliku kodanlise võimu ja õppeülemuse kokkuleppel tunnistatakse kõige sündsamaks". Sellest ajast peale said teatrietendused linnas võimalikuks. Esialgu sai nende korraldajaks peaasjalikult kohalik Saksa Käsitööliste Selts. — See ülal-esitatud teatrietenduste keeld Tartus on huvitavaks omapärasuseks ja iseloomuliseks illustratsiooniks selle vaate kohta, mis oli tol ajal juhtivail võimudel linna ja ülikooli suhtumise kohta: linna käsitati ainult ülikooli ja üliõpilaste seisukohalt, kodanikkude huvid aga jäeti kohe kõrvale, kui need näisid vastolulistena ülikooli omadele.

II. Tartu läinud aastasaja teisel poolel ja käesoleva aastasaja alul.

Tartu kasvamine aastasaja teisel poolel. Tartu suurejoonelisem kasvamine langeb läinud sajandi teise poolde, milles on ses suhtes eriti silmapaistvad 60-dad aastad. Kuna 1862. a. politseiliste teadete järele elas Tartus 13 893 inimest, on see arv 1867. a. rahvalugemise andmete järele tõusnud 21 014 peale. Seega oleks nende viie aasta jooksul linna elanikkude arvu keskmine juurdekasv tuhande kohta aastas ligi 82. See enneolemata hoogsus on seda silmapaistvam, kui meelde tuletada, et vastav keskmine juurdekasv 40-dail ja 50-dail aastail oli 9 ja 15 ümber. Rahvalugemise andmete järele elas linnas 1881. a. 29 974, 1897. a. 40 664 inimest. Seega siis oli rahva-arvu keskmine juurdekasv tuhande kohta aastas kahe esimese rahvalugemise vahel 26, teise ja kolmanda vahel 23 ümber. Rahva-arvu tõusuhoogu kolmandast rahvalugemisest kuni sõja alguseni pole meil siinkohal andmete ebatäpsuse ning puudulikkuse pärast võimalik jälgida. Kui aga võtta 26-aastane vaheaeg 1897. a. kuni viimase rahvalugemiseni 1922. a., mil linnaelanikkude arv oli tõusnud 50 342-ni, siis näeme üldiselt sel vahepealsel ajajärgul suhteliselt nõrka tõusu: rahva-arvu juurdekasv tuhande kohta aastas oli ainult vähe üle 8, nii et linn ei seisa sel ajajärgul oma suurenemishoos kõrgemal läinud aastasaja 40-daist ja 50-daist aastaist. See nähtus pole ka sugugi üllatav, kui

Tartu, lk. 139